

Yusuf Ziya Paşa'nın Tuzağına Düşen Şeyh Hasanlı Aşiretinden Kesilen Altmış Baş¹

Dr. Mehmet Yıldırım

e-mail: mt.yildirim@hotmail.com

Özet

1798 yılında Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa, bugünkü Dersim coğrafyası içinde bulunan Şeyh Hasanlı Aşireti liderlerini Çemişgezek'e davet etti. Otuzu aşiret reisi olmak üzere yüze yakın kişi Çemişgezek'e geldi. Gece olunca bu kişiler evlere misafir olarak dağıtıldı. Önceden yapılan plana göre bu kişilerin hepsi buldukları evlerde katledildi. Altmış kişinin kesilen başı İstanbul'a gönderildi.

Abstract

In 1798, Erzurum Governor Yusuf Ziya Pasha invited Sheyh Hasanlu tribe leaders to Chemishgezek, which located in present-day Dersim Land. Nearly one hundred individuals, including thirty tribe leaders, came to Chemishgezek. Around night time, these people were distributed all over the village and were given accommodation in the local guest houses. As planned in advance, they were all murdered, whilst sixty of them were decapitated and their severed heads were sent to Istanbul.

Erzurum Valisi ve Keban Maden-i Hümayun Emni olan Yusuf Ziya Paşa (Kör Yusuf Ziya Paşa olarak bilinir), 1798 yılında², Çemişgezek'e ve civar köylerine rahatsızlık verip yol eksen Desimli ve Şeyh Hasanlı aşiretlerinin ileri gelenlerini Çemişgezek'e davet et(tir)mişti. Daveti kabul edip gelen ve büyük kısmı Şeyh Hasanlı olan ağalara ziyafet çeken Çemişgezek voyvodası, onlardan yana görünerek, akşam olunca kendilerini ikişer-üçer halde evlere misafir

¹ Bu makale, Munzur Dersim Etnografya Dergisi'nin 2016 yılı 40. Sayıda Yayınlanmıştır.

² Yusuf Ziya Paşa'nın Keban Madeni Eminliği görevini üstlendiği ilk dönem Hicri 1200 (M. 1785-86) 'dan 1213 (M. 1798-99)'a kadar, ikinci dönem ise Hicri 1224 (M.1809-10)'dan 1226 (M. 1811)'e kadardır. Bkz. Fahrettin Tızlak, Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik (1775-1850), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997, s.58'deki dipnot. Aşağıda aktarılan –hatıratteki- olayın 1798 yılında geçtiğini hem belgelerden hem de Yusuf Ziya Paşa'nın hal tercümesinden anlamaktayız. Paşa'nın hal tercümesi için bkz. Darendeli İzzet Hasan Efendi, Zıyaname: Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın Napolyon'a Karşı Mısır Seferi (1798-1802), Hazırlayan: M. İlkin Erkutun, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. XXXI.

olarak dağıttı. Kurulan tuzağı fark edemeyen ağaların hepsi gece olunca katledildi ve kesilen başları İstanbul'a gönderildi. Bu durumu, Yusuf Ziya Paşa'nın biyografisini yazan İzzet Hasan Efendi'den özetlersek, Hasan Efendi olayı şöyle anlatmaktadır:³

Maden-i Hümayun civarındaki Desimlu ve Şeyh Hasanlu Ekradının yerleşik oldukları Ducik (Tujik) Dağı denilen yer, etrafı yirmi günde ancak geçilebilen, taşlı ve çetin yolları olan, ormanlı ve tehlikeli bölgedir. Öncesini bilemesem de yüz senedir valilerin eli buraya ulaşamamış, alınan tedbirler hep eksik kalmıştır. Defalarca üzerlerine sefer olunmuşsa da netice alınamamış ve hezimetle sonuçlanmıştır. Yusuf Ziya Paşa Keban Madeni'ne teşekkürlerinden sonra, çevreye fazlasıyla zarar veren Şeyh Hasanlu cemaatini kökten söküp atmak amacıyla, "harp hiledir" hadis-i şerifine uyararak bir plan yaptı. Adı Uzun İsmail olan ve iş bitirici bir adamını, yanına da yüz kadar hizmetli vererek Çemişgezek'e voyvoda tayin etti. Uzun İsmail kendisine telkin edildiği üzere, memleketin ileri gelenlerinin yanında şöyle dedi: 'Bu Şeyh Hasanlı Ekradı, eskiden beri halka el uzatırlarmış. Ancak benim meramım, bunların ileri gelenlerinin her birisine iyi hediyeler ve her kesin şanına uygun harçlıklar verip, kendileriyle anlaşma yapmak ve benim görevim esnasında kimseye bir zarar gelmemesine çalışmaktır'. Bu söylentiler yayıldıktan birkaç gün sonra aşirete elçiler gönderildi tüm rüesa davet edildi. Bunlar tamahkârlıklarından dolayı hemen davete icabet edip, otuz kadar kabile rüesası ve oymak kethüdası ile yetmiş-seksen kadar da yakınları Çemişgezek kasabasına, voyvoda konağına geldiler. Voyvoda kendilerine, geldikleri için çok memnun kaldığını ve kendisinden ne talepleri varsa kabul edeceğini söyleyerek, kendilerini Çemişgezek ağalarının evlerine dağıttı. Bunun için Yusuf Ziya Paşa'nın emrini göstererek kendilerini, Şeyh Hasanlıların başlarını kesmeleri için ikna etti. Zaten onlar da dünden razıydı. Her kes gidip hazırlık yaptı ve gece yarısı olunca, iki üç saat içinde yüz kadar kelle voyvoda konağına geldi. Bundan sonra birkaç sene ahaliye hiç dokunmadılarsa da sonraki yıllarda gene hasar vermeye başladılar.

³ Yusuf Ziya Paşa'ya ait olan hatıratı, İzzet Hasan Efendi tarafından kaleme alınmış olup, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi'nde, yazma eserler kataloğunda 6115 numara ile kayıtlıdır. Hatıratın 10 ve 11 inci varaklarında anlatmış olduğu olayı, sadeleştirerek ve özetleyerek vermeyi uygun gördüm. Eser Osmanlıca yazılmış olup dili oldukça ağırdır. Eser üzerinde yapılmış olan bir çalışma için bkz. Darendeli İzzet Hasan Efendi, Zıyaname: Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın Napolyon'a Karşı Mısır Seferi (1798-1802), Hazırlayan: M. İlkin Erkutun, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

Belge 1. Darendeli İzzet Hasan Efendinin Ziyaname Kitabından. Varak: 10-11

Transkripsiyonu:

Vak'a-i Tedmir-i Eşkiya-yı Şeyh Hasanlu der Liva-yı Çemişgezek

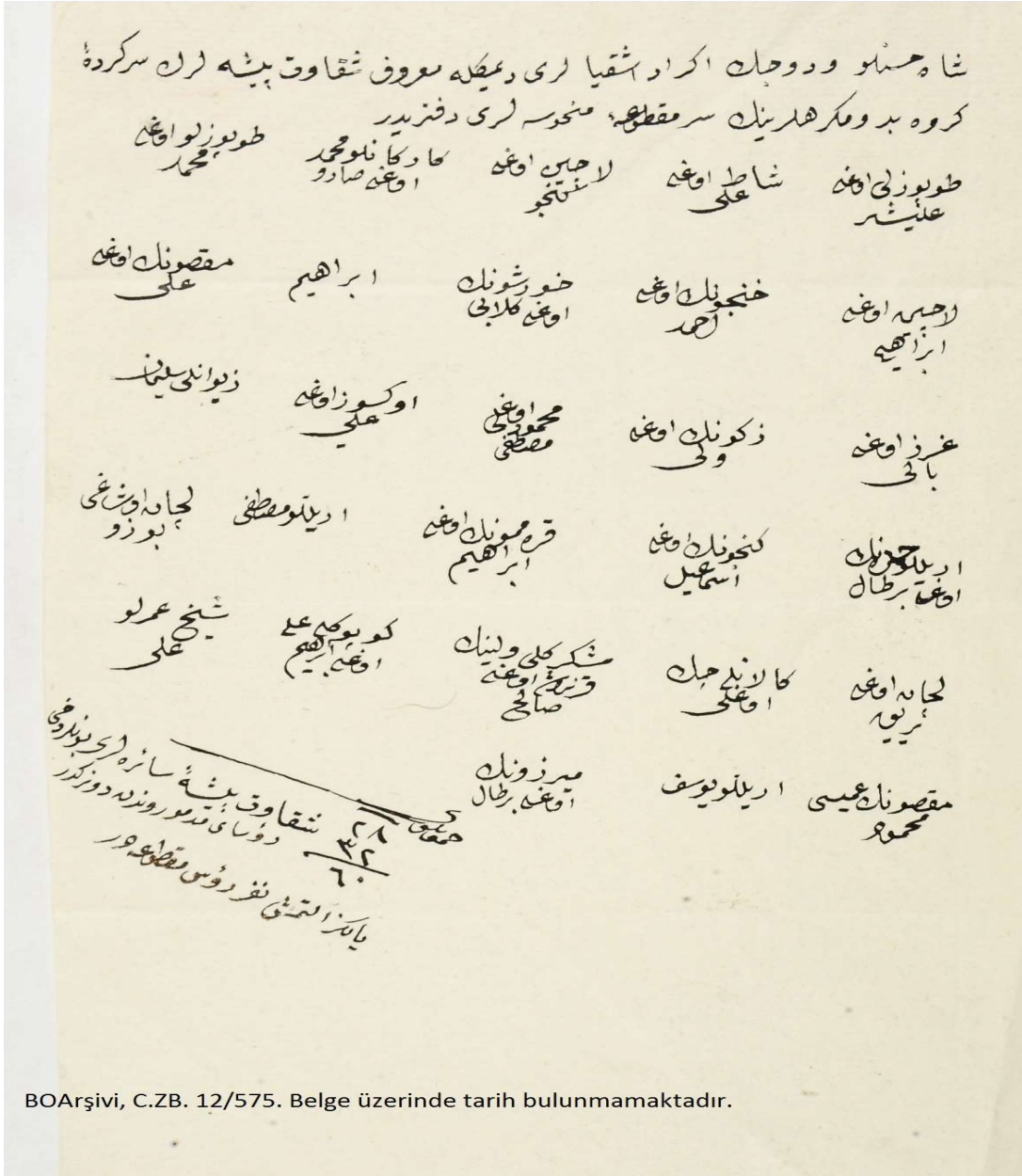
Maden-i Hümayun civarında vaki' Desimli ve Şeyh Hasanlu Ekradının sakin ve mutavattın oldukları Ducik Dağı demekle ma'ruf, etrafı yirmi günde ancak tayy u kat' olunur bir kuh-ı server-i felekin, sengistan-ı sa'bül-mesalik ve çengelistan-ı serî'ül-muhalik, muhayyir-i 'ukül-ı ifham, hadşede hatır-ı havass ve avam olduğundan, eva'il-i ahvali malûm değilse de ancak yüz seneden beri etrafında bulunan vülat-ı izâmın dest-i liyakat ve kudretleri ol taraftan kûtah ve tedabir ve rü'yetleri ol vadide kem-gerde-rah olduğundan, defa'atle nizamatları babında evamir-i ekîde şeref-suduruyla üzerlerine niçe vüzera-yı kavviyü'l-iktidar sevk olunmuş ise de şahid-i maksud hiç birinde burka' endaz-ı meram olmayup cümlesi hezimetle rüsva-yı bednam olmuşlardı. Müşarünileyh hazretleri Keban Madenini teşriflerinden sonra Ekrad-ı merkûmenin keyfiyyet-i şekavetlerin mütefekkir ve cabeca tayin olunan vüzeranın

hezimetle avd u azimetlerin mütezakkir olarak, *men accele şey'en kable evanihi ûkabet bihirmanihi*⁴ müfadinca kahr u istisallerin vakt-ı merhununa tevkif eyleyip heman, *El-harbu hud'atün*⁵ hadis-i şerifine teşebbüs ile oldukça bir te'dibleri kasdıyla sekene-i memlekete eşşed-i mazarratları derkar olan Şeyh Hasanlu cema'atleri istisali için, Uzun İsmail namında kargüzar ve ciğerdar bir ademisini yüz kadar güzide etba' ile Çemişgezek kazasına voyvoda nasb ve tayin ve kariben zikr olunacak tedabir-i sa'ibeyi guş-i huşuna ilka ve telkin buyurmalarıyla ve voyvoda-yı mumaileyh dahi kaza-yı mezkure lede'l-vusul kendine ta'lim olunduğu veçhile ecille-i memleket miyanında, 'bu Şeyh Hasanlu Ekradı, eslafımız olan voyvodalar zamanında sekene-i memlekete itale-i dest-i ta'addi ederler imiş. Ancak benim meramım cümle Ekrad-ı merkûme rüesa ve kethüdalarıyla akd-ı uhuvvet ve ittihad eyleyüp her birine âla hılatlar iksa ve esb-i güzideler ihda' ve her kesin şanına layık harçlıklar itasıyla zaman-ı hükümetimde kimesneye ser ü mü bir zarar ve taaddi etmemeleri babında rabt-ı misak eyleyeceğim' havadislerini neşr u işhardan çend ruz sonra aşiret-i merkume tarafına davetçiler irsal ve kaffe-i rüesa ve kethüdalarının bir gün akdem teşriflerini istical eylediğine mebni Ekrad-ı şekavet-mutadın derya-yı hırs ve tama'ları cûşa ve rîk-i iştiha ve arzuları huruşa gelip hemen zevkyab-ı ümid oldukları çaşni-yi aselü'l-hitanla davet-i mumaileyhe süret-i icabet ve emr-i mülakatda birbirini sebkat eyleyerek otuz kadar kabile rüesaları ve oymak kethüdaları ve yetmiş seksen mikdarı dahi tevabi ve mülhakatları Çemişgezek kasabasına vusûl ve voyvoda konağına nüzul eyledikte mumaileyh rüesa-yı merkûmenin kudûmleriyle memnun olarak her bir matlubların telakkin bil-kabul ile iltifat-ı azimeden sonra her birlerini kendi tevabi' ile Çemişgezek'in ağavatından münasib olana olanlarına irsal ve inzal ve me'muldan ziyade ikram ve ibcal eyleyerek yine hezar firible cemiyetlerin perişan ve ahşamdan sonra ilbas olunacak hılatler müşaveresi bahanesiyle, ihzar-ı vücuh u ayan kılınub, ber-vech-i hafî her birinden kendi misafirinın ser-i maktû'unu mutalebe babında mukaddema müşarünileyh hazretleri tarafından yedine verilen bir kıt'a buyruldu-yı sâmilelerin ibraz ve Maden Emîni efendimizin emr-i fermudeleri bu vechle cari oldu deyu keşf-i raz eyledikte, hoş ahalinin bu keyfiyet can u dilden marzi ve muhtarları olduğundan, sem'an ve ta'aten merasimini edadan sonra herkes konağına gidüp kendi semt ve tevabi'yle temşiyet-kâre karar ve tamam-ı nısfül-leyl oldukta itmam-ı memuriyete ibtidar ve her kes mihman-ı azizini bidar etmeyerek, heman hâb-ı gaflet içinde mazhar-ı tig-i abdar ve bilahire vech-i suhulet ile iki üç saat zarfında yüzden mütecaviz kelle-yi bürıdeyi voyvoda konağına izhar etmeleriyle, derakap maruzat-ı tebşirle Keban Madeni'ne irsal ve tesyir olunmağın müşarünileyh hazretleri dahi rüüs-ı maktu'ayı der-i ma'delet karara irsal ve isra...

⁴ Zamanı gelmemiş bir işte acele eden, ceza olarak o işten mahrum olur.

⁵ Harp hiledir.

Belge 2. Başları Kesilip İstanbul'a gönderilen altmış kişiye dair belge.

BOAşivi, C.ZB. 12/575. Belge üzerinde tarih bulunmamaktadır.

Transkripsiyonu:

Şah Hasanlu ve Düccik Ekrad-ı eşkıyaları demekle ma'rif şekavet-pişelerin sergerde-i gürûh-bed ve mekruhlarının ser-maktû'a-yı menhuseleri defteridir

Topuzlu oğlu Alişer

Şat oğlu Ali

Laçın oğlu Suhco?

Karganlu (Kırğanlı) Mehmed oğlu Sado

Topuzlu oğlu Mehmed
Laçın oğlu İbrahim
Hınconun/Hanconun oğlu Ahmed
Horşunun oğlu Gülabi
İbrahim
Maksonun oğlu Ali
Aziz oğlu Bali
Zekonun oğlu Veli
Mahmud oğlu Mustafa
Oksüz oğlu Ali
Zivanlı/Zeyvanlı Süleyman
Arillu Hara(?)nın oğlu Bertal
Genconun oğlu İsmail
Kara Memonun oğlu İbrahim
Arillu Mustafa
Leçan (Laçın) Uşığı, Bozo
Leçan oğlu Birik
Kalanlı Çık/Çak oğlu
Müşkirekli Velinin karındaşı oğlu Salih
Küpüklü/Köpüklü Ali oğlu İbrahim
Şeyh Ömerli Ali
Maksunun emmisi Mahmud
Arilli Yusuf
Mirzonun oğlu Bertal

Ceman Yekün

28

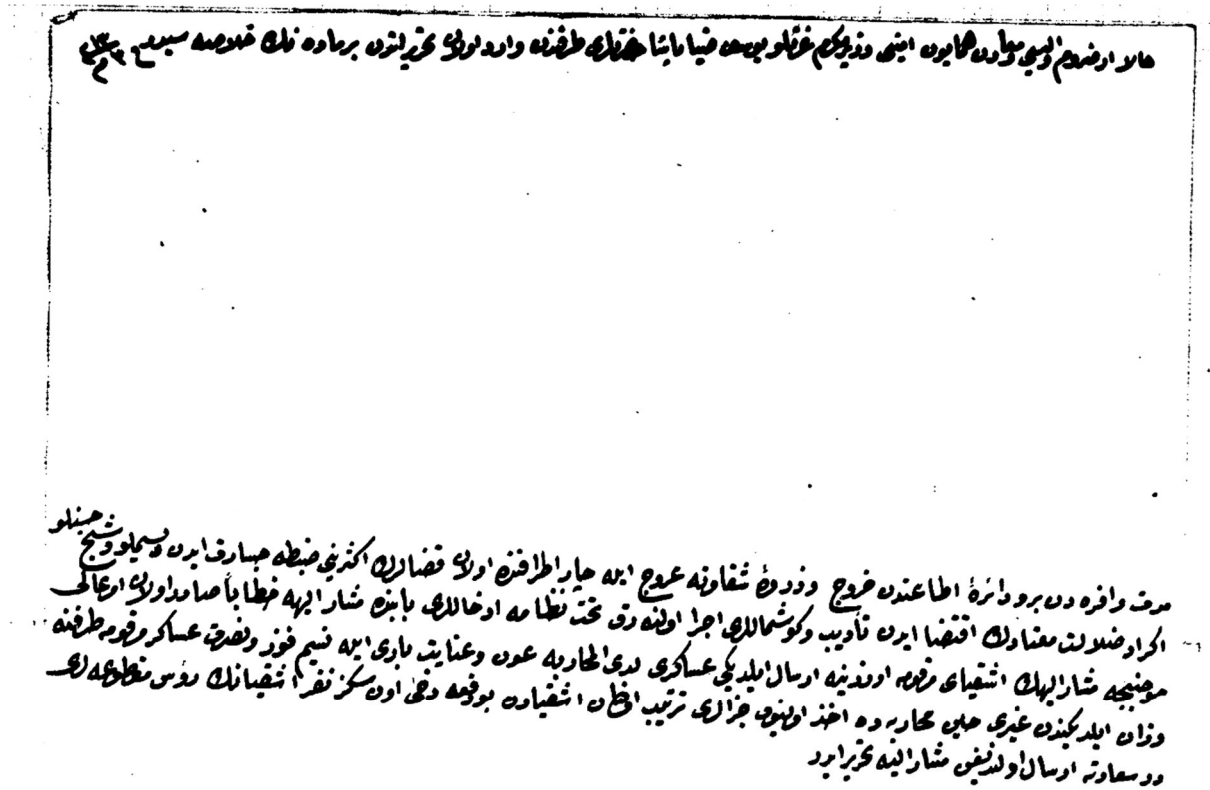
+34 Şekavet-pişe-i saireleri. Bunlar dahi rüesa-yı mezburundan (dunergör?)

60

Yalnız altmış nefer rüüs-ı maktu'adır.

Yukarıda bahsi geçen olaydan başka da Yusuf Ziya Paşa'nın Desim ve Şih Hasanlı aşiretleri üzerine sefer düzenlediği ve gene on sekiz kişinin başını kesip İstanbul'a yolladığı görülmektedir. Aşağıdaki 1798 tarihli belgeden bunu görebiliyoruz.

Belge 3: Yusuf Ziya Paşa tarafından 1798 yılında başları kesilip İstanbul'a gönderilen on sekiz Désim ve Şih Hasanlıya dair belge.

BOA, HAT, 81/3368A, Tarih: 3-M-1213 (17 Haziran 1798)

Transkripsiyonu:

Hala Erzurum Valisi ve Maden-i Hümayun Emini ve Maden-i Hümayun Emini vezir-i Mükerrerrem izzetlu atufetlu Yusuf Ziya Paşa Hazretleri tarafından varid olan tahrirattan bir maddenin hulasasıdır. 3 M(uharrem) 213

Müddet-i vafireden beru daire-i itaatten huruç ve zirve-yi şekavete uruc ile çar etrafında olan kazaların ekserini zabta cesaret eden Desimlu ve Şeyh Hasanlu Ekrad-ı dalalet-mu'tadın iktiza eden tedib ü gûşmalleri icra olunarak taht-ı nizama idhalleri babında müşarünileyha hıtaben sadır olan amr-i âli mucibince müşarünileyhanın eşkıya-yı merkuma üzerine irsal eylediği asaker-i ledelmuharebe avn u inayet-bari ile nesim-i fevz ve nusret-i asaker-i merkuma tarafına vezan eylediğinden gayri, hin-i muharebede ahz olunub cezaları tertib olunan eşkıyadan bu defa dahi on sekiz nefer eşkıyanın rüüs-ı maktu'aları Dersadet'e irsal olunduğu müşarünileyha tahrir eder.